

SMRT

Astrid Vončina

Ko slišimo besedo smrt, najprej pomislimo na biološko smrt, to je prenehanje življenjskih funkcij; v družbi pa smrt pomeni veliko več. V življenju posameznika je smrt zadnji in nepovratni mejnik, v etnologiji ter kulturni in socialni antropologiji pa jo obravnavamo kot socialni dogodek, ki vključuje vse od znanilcev smrti, praks in ritualov ob smrti do ohranjanja spomina na mrtve ter dolžnosti, ki jih imajo živi do pokojnih.

Smrt pri nas nosi tudi ime in obraz. V slovenskem prostoru jo poznamo pod imenom Matilda, njeni opisi pa jo pogosto prikazujejo kot bajno bitje, v belo ali črno oblečeno žensko s koso ali košem na ramenih (glej Kvartič 2023).

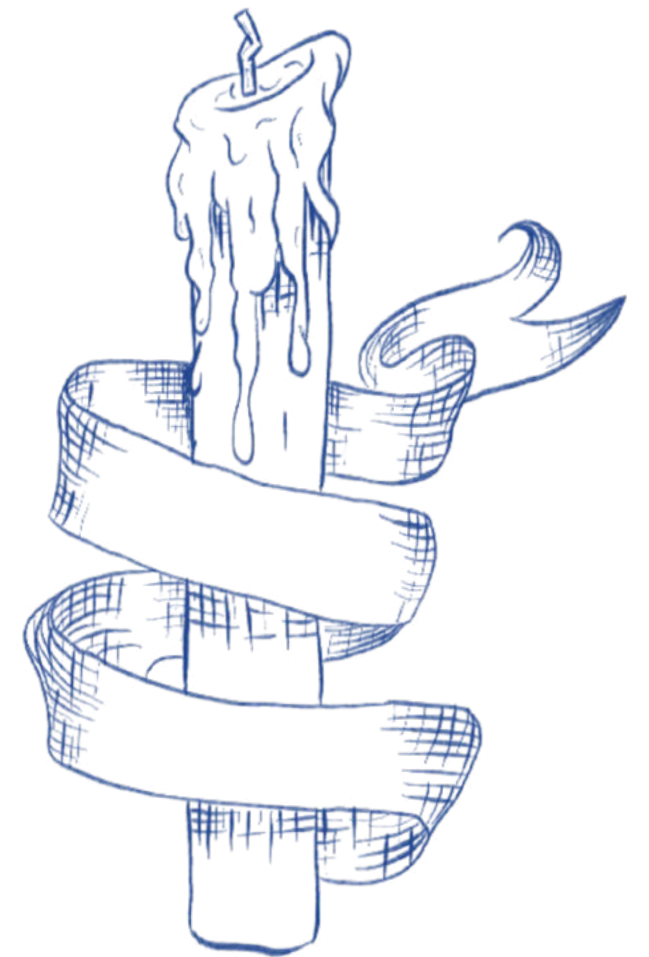
Smrt je za vsakogar neizbežna, njen prihod pa ni povsem nepredvidljiv. Ste že kdaj pomislili, da nas lahko svet okoli nas opozori na bližino smrti? Med ljudskim znanjem najdemo tudi poznavanje znanilcev smrti. Najpogostejši znanilci smrti so prav živali. Ptiči, kot so sove in čuki, naj bi smrt naznanjali s svojim oglašanjem, saj naj bi s tem k sebi klicali duše. Velja, da njihovo oglašanje v bližini človeških bivališč naznanja smrt. Smrt naj bi obiskala hišo, po kateri se plazi črni lazar ali v katero pomotoma zaide krstača. Tudi krti naj bi naznanjali smrt, saj naj bi ta obiskala hišo gospodarja, ki je imel v letu največ krtin na svojem zemljišču.

Drugi znanilci smrti (njeno bližanje ali prisotnost pokojnih duš) so tudi nepojasnjeni zvoki ali vizualni pojavi. Med te štejemo cviljenje drv, trkanje na okno, nenavadno in nenadno stemnitev prostora ali celo nepojasnjene lučke nad obzorjem, ki se pogosto pojavijo zjutraj ali zvečer (ob menjavi dneva in noči ter obratno). Pomemben medij za sporočila so tudi sanje; preko njih naj bi lahko poleg sporočil tudi mrtvi komunicirali z nami. Če se v sanjah pojavi že pokojna oseba, je človek dolžan narediti, kar mu ta oseba pove; če pa nič ne ukaže ali ne prosi, naj človek zanjo zmoli. Poleg sanj obstajajo obdobja v letu, ko naj bi bili prehodi med svetom živih in mrtvih bolj odprti. To najpogosteje velja za čas okoli Božiča in novega leta.

Ko se smrt nekomu očitno bliža, po vsej Sloveniji poznamo različne prakse, ki po-

skrbijo, da človek umre pripravljen in v miru. Ob smrti sledijo prakse, ki povezujejo družino in skupnost, jim omogočajo nadaljevanje 'normalnega' življenja ter naslavljajo strah pred vrnitvijo pokojnega. Ko nekdo umre, mora njegovo smrt najprej potrditi nepristranski pooblaščenec širše skupnosti. Sledi obveščanje o smrti, bedenje ali mrtvaško vasovanje in nazadnje pogreb.

S smrtjo posameznik ne izgine popolnoma, saj ga na t. i. svet živih vežejo kompleksne socialne vezi. Živi pa se o njem in lastni smrti sprašujejo – kaj se zgodi po tem? Kam gre človek oziroma njegova duša po smrti? Odgovorov na ta vprašanja je toliko, kolikor je ljudi na svetu. Razpon sega od prepričanja, da po smrti ni ničesar, do predstav o kompleksnih svetovih, kjer bivajo duše umrlih. Po svetu se pojavlja tudi ideja o vračanju duš ali reinkarnaciji. Vse to spada v okvir antropološkega raziskovanja na prvi pogled enostavnega pojava kot je smrt.

Viri in literatura:

Kvartič, Ambrož. 2023. *Od imena do spomina: Šege, navade in obredi življenjskega kroga na Slovenskem*, Ljubljana: Mladinska knjiga.
Simpson, Bob. 2018. *Death, The Open Encyclopedia of Anthropology*, spletni vir: <https://www.anthroencyclopedia.com/entry/death> [17. 10. 2025].

Ilustracije prispevala: Naja Ražem